

בס"ד

חינוך לאור הפרשה

פרשת מקץ - חנוכה

- אחריות -

גיליון מס' 77

הרב יהונתן דדון

yd0527606276@gmail.com

חינוך לאור הפרשה/מקץ - חנוכה

- אחריות -

סיפר הגאון רבי יעקב גלינסקי זצ"ל:

בצאנז היה סנדלר, זלמן שמו. עני מרוד, כל היום עמל והרוויח פרוטות בשכרו שנועדו ללחם לאכול, אבל לא לבגד ללבוש. כל השבוע לבש קרעים וטלאים, מרובבים בדבק ובכתמי צבע, מילא. אבל בשבת, הרי כל ישראל כבני מלכים, והוא בשטריימל מרוט וקפוטה מהוהה, מרופטת ודהויה. חלום היה לו, משאלת לב כמוסה: לזכות ולתפור קפוטה חדשה. ואל יהיה הדבר קל בעיניכם. באותם הימים לא היו אריגים סינטטיים, משי מלאכותי. המשי היה מסיב תולעת המשי, יקר עד מאד. אבל הסנדלר לא נואש. ייחד קופת פח, ומכל רווח קמץ פרוטה ושתיים. עם הזמן הלכה הקפוטה והתרפטה עוד יותר, והקופה הלכה והתמלאה. כשנגדשה, פנה בהתרגשות לחנות האריגים. רצונו לקנות בד לקפוטה.

הביט המוכר בבגדיו בספקנות "יש לך כסף?" שאל. בגאווה הציב את קופת הפח בנקישה. הפכה המוכר על הדלפק, ועיני הסנדלר נצצו למראה ערמת המטבעות. לא שיער שהוא כה עשיר. החל המוכר סופר את הפרוטות, אך כולן לא עלו אלא לכדי דינר אחד. "צר לי", אמר, "מחיר המשי לקפוטה, שלושה דינרים". חושך בעיניים, איזו אכזבה. "לא תוכל לעשות משהו?" שאל בשפתיים רוטטות. רחמי המוכר נכמרו, מוכן הוא לעשות הנחה, אבל לא עד כדי כך. ואז נזכר: "ראה, יש לי גליל של אריג משי ישן, אוכל לתת לך ממנו במחיר הזה". אור בעיניים, כמה נפלא, רחמי המוכר גברו. צריך להבין מהו אריג משי ישן. המשי היה טבעי, כאמור, ובמשך

הזמן היה מתקשה ומתקשח, מאבד את גמישותו. הוריד המוכר את הגליל, גולל בזהירות רבה והזהיר את הסנדלר: המשי הוא עדין ושברירי, איכותו ירודה, לכן אני מוכרו בפרוטות, פשוטו כמשמעו. הזהר בו". בצעד קליל ובלב מתרוץ נשאו הסנדלר לביתו, הביאו לאשתו, שתתפור ממנו קפוטה כמידתו. תוך שהוא מזהירה שוב ושוב להישמר ולנהוג בו בעדינות רבה. שמחה האשה בשמחתו, וניגשה לעבודה, ואילו והסנדלר שב לסדנתו ושירה בלבו: לקראת שבת יעטה את הקפוטה ויברך "שהחיינו", יעלה לבית הכנסת הדור בלבשו – מלך ביופיו!...

ואכן, חבריו לא האמינו למראה עיניהם: הזה זלמן?! לכאורה אין ספק, אותו שטריימל ממורטט, קירח, אותו זקן ואותן פאות. אבל קומתו גבהה, ואור בעיניו. עטוי הוא קפוטה חדשה ומבהיקה! "תתחדש!" אמרו לו בהערכה, ואחד אף ניגש למשש את האריג, לעמוד על טיבו. צבט הלה את הבד ופער שני חורים באריג. "מה זה?" תמה אחר והושיט יד. קיפל, ונוצר סדק. גל השתאות עבר, הקיפוהו מכל עבר, מעולם לא ראו כזה דבר. מששו את הצווארון, ונשבר. בכל מקום שנברו, נוצר חור. וזלמן רואה בבעתה, זועק ומוחה: "חדלו! הרפו! אל תיגעו!" והכל תמהים, מגחכים, לועגים. נערים מתקלסים, מתגרים. הוא צורח וצווח, וההמולה רבה. עולה הצדיק רבי חיים מצאנז דצ"ל לבית הכנסת, ותמה לשמע ההמולה: על מה הרעש, מה העניין? נכנס וראה את ההתגודדות, שמע את הצווחות וקולות הצחוק. כיוון שראוהו, נדמו. שקט השתרר. "על מה הרעש?" שאל. המעגל נבקע וזלמן יצא לקראתו. אך אבוי, קומתו שחה, עיניו כבו, ולגופו קפוטה – "מכבר מעשה רשת", כמסנתת מחוררת... "מה זה, זלמן?" מעיין הדמעות נפרץ. חלום טוה, חודשים חסך, מפיתו קמץ, אגורות אגר, ולא הספיק. מה בידו לעשות?! פרנסתו כה קשה ומעטה. הקופסה התמלאה, ולא עלתה

לכדי דינה. הספיקה לאריג ישן נושן, מתפורר וקשיח. בעדינות
תפרה אשתו, בזהירות הכניס ידיו לשרוולים, רכס וחגר, וכל אחד
שולח יד, מחורר ומפורר...

שמע הצדיק, נענה ואמר: "השומעים אתם? זלמן צודק! אין ללעוג
לו, הלא תרוץ טוב בפיו – אבל כך נראים עם תירוצים..."

*

כמעט כל אחד מאתנו יכול להביא אין סוף תירוצים מדוע הוא לא
יכול להצליח, והאמת היא שהתירוצים נכונים! לראשון יש בעיות
בקשב וריכוז, השני עבר ילדות קשה, לשלישי יש מצוקה כלכלית,
והרביעי סובל מבעיות בריאותיות. לכל אחד מאתנו יש 0% אשמה
על מה שקרה לו, אבל לכל אחד מאתנו יש גם 100% אחריות על
חייו. לא משנה מהי נקודת ההתחלה, תמיד נוכל להצליח ולעמוד
במשימות הכי מאתגרות. רק אם נניח את התירוצים (הנכונים!) בצד
ונמשיך הלאה. בדיוק כמו שעושים האנשים המצליחנים בעולם...

*

לקיחת אחריות

אחת התכונות החשובות ביותר לאדם, היא לקיחת אחריות. רבים
מאתנו "מתנערים" די בקלות מאחריות על מעשינו, וכבר בראשית
האנושות רואים אנו כיצד תכונה זו באה לידי ביטוי. היכן? לאחר
שאדם הראשון אכל מעץ הדעת, הקב"ה הוכיח אותו ואדם הראשון
הטיל את האחריות על חוה, וחוה הטילה את האחריות על הנחש.
זו הסיבה שהקב"ה פנה לאדם הראשון בלשון "איכה" – היכן אתה?
היכן האישיית שלך? מדוע "נגררת" אחרי הסביבה שלך?
החיים מזמנים פרשות דרכים רבות, בהם נדרשים אנו לעשות או
להימנע ממעשים. כל זמן שאדם אינו מסוגל לקבל על עצמו אחריות
מלאה על ההשלכות של מעשיו, ספק גדול אם הוא רשאי לעשותם.
אחי יוסף ראו את יוסף מרחוק והם תכננו להורגו.

המהלך היה מוסכם על כולם, לפתע יהודה גרם ל"תפנית" – "ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו וכיסינו את דמו". מה גרם ליהודה לחזור בו מעצת אחיו? הלא בתחילה הוא היה שותף להחלטת האחים להורגו, מדוע חזר בו לפתע? ליהודה הייתה טענה עצומה. האחים רצו לכסות את דמו, וכפי שמבאר רש"י – "ונעלים את מיתתו". טענת יהודה היא, אמנם גזרנו את דינו למיתה ואף שיתפנו את הקדוש ברוך הוא במהלך (רש"י ל"ז, ל"ג), אולם מכיון שאיננו מסוגלים לקבל על עצמינו אחריות מלאה על המעשה, והראיה – שחפצים אנו להעלים את מיתתו ולתרוץ לאבינו "תירוץ" שחיה רעה אכלה אותו, זו הוכחה שהמעשה שלנו איננו מוצדק. אם אנו לא מסוגלים לעשות את המעשה בגלוי וללא העלמה, אם אנו לא יכולים לקבל אחריות מלאה למעשינו – אין לנו אפשרות לעשותנו.

(רבי חיים שמואלביץ זצ"ל, "שיחות מוסר" מאמר "אחריות" תשל"א).

גם בתחילת פרשת ויגש, כשיוסף מתכנן להשאיר אצלו את בנימין בעקבות "גניבת" הגביע, יהודה שוב נוטל אחריות ואומר: "כי עבדך ערב את הנער מעם אבי לאמור: אם לא אביאנו אליך וחטאתי לאבי כל הימים. ועתה, ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדוני, והנער יעל עם אחיו". **אחת הסיבות שיהודה זכה למלכות, הוא מצד עומק אחריותו למעשים.**

*

לקיחת אחריות מחייבת גם הודאה בכישלון

בפרשת השבוע, כשאחי יוסף באו אליו כדי לקנות תבואה, יוסף זיהה אותם מיד וביקש מהם שיביאו גם את אחיהם הקטן – בנימין. יוסף רצה להיות בטוח שאחיו ישובו ולא ייעלמו לו, לכן אמר להם שהוא יאסור את שמעון בבית סוהר, עד שהם ישובו עם בנימין. כשאחיו ראו ששמעון נלקח למאסר, הם אמרו: "ויאמרו איש אל אחיו, אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו, על

כן באה אלינו הצרה הזאת". האחים מבינים שמה שאירע להם, זהו איתות שישובו בתשובה על מה שעשו עם יוסף. הם הודו שהם – ורק הם – אשמים ב"אכזריות" של המושל כלפיהם, משום שהם התאכזרו אל יוסף כשהוא התחנן בפניהם. גם לאחר מכן, בעלילה הבאה, כשיוסף השיב את כספם לאמתחותיהם, האחים הסיקו מיד שמהשו איתם לא כשורה – "ויצא ליבם ויחרדו איש אל אחיו לאמור: מה זאת עשה האלוקים לנו". בל נשכח, שאחי יוסף היו בטוחים במאה אחוזים שהם היו בסדר בכל עניין המכירה, אחרת הם לא היו עושים זאת, וכפי שמרחיבים מפרשי התורה. אולם למרות זאת, לאור האירועים האחרונים הם מחשבים מסלול מחדש.

קשה מאוד לאדם להודות בטעותו, ואנשים משלמים מחיר אישי כבד מאוד בעקבות חוסר אומץ לקחת אחריות ולהודות בכישלון. אנשים רבים שלמו מחיר כבד כתוצאה מאי לקיחת אחריות, ואנשים רבים קנו את עתידם בשכר כך שנטלו אחריות. בידינו ההחלטה אל מי להצטרף. (הרב משה שייןפלד)

*

האחראי – בן חורין!

מכירים את המצב בו מטיילים עליכם אחריות ואתם מרגישים כאילו הפילו על כתפיכם אבן כבדה? נכון שהמילה אחריות מעוררת מחשבות מעייפות על התחייבות, רצינות ועוד דברים של מבוגרים? לא רק שאחריות יכולה להלאות אלא אפילו להכאיב. הלב מתכווץ כשאתה נדרש לקחת אחריות על הכישלונות שלך. לא נעים בכלל לעמוד מול המראה ולהודות שנכשלת. קשה עוד יותר להודות מול אחרים שנפלת.

הבעיה היא שאי אפשר להתחמק מאחריות על הנפילות שלך כי הם בסוף חלק ממך ואם לא תטפל בקשיים הם לא יעלמו מעצמם. ככה אנחנו נשארים במצב בלתי אפשרי שמצד אחד אי אפשר להתחמק

באמת מאחריות על הכשלים אך מצד שני היינו מעדיפים לעשות זאת ולטמון את הראש בחול החמים והנעים שמגן עלינו. אחד מגדולי ישראל הסביר שדווקא האחריות הופכת את האדם לבן חורין... וכך הוא כותב: "אחד מהיסודות של התשובה, במחשבתו של האדם, הוא הכרת האחריות של האדם על מעשיו, שבא מתוך אמונת הבחירה החופשית של האדם". בשביל להתקדם, בשביל לעשות תשובה, חייבים לדלג מעל המשוכה הקשה והכואבת של ההודאה בטעות. האחריות על החטא נובעת מהעובדה שהאדם חופשי בבחירתו ויכול להחליט אם לעשות טוב או רע. איננו מצפים מאדם משוגע לתפוס אחריות על מעשיו מכיוון שנטלה ממנו הבחירה החופשית והוא איננו אדון למעשיו. רק אדם שיש בתוכו מספיק חופש כדי לבחור ראוי להיות אדם אחראי. ובהמשך דבריו: "וזהו גם כן תוכן הווידוי המחובר עם מצות התשובה שמודה האדם שאין שום ענין אחד, שיש להאשימו על החטא ותוצאותיו, כי-אם אותו בעצמו".

אחד החלקים הכי קשים ולא נעימים בתשובה זה הווידוי מכיוון שבו אנחנו עומדים מול חסרונותינו ומול האמת הכואבת שנפלנו. כשמעמיקים דווקא רואים את היופי שיש בוידוי, "ובזה הוא מברר לעצמו את חופש רצונו ועוצם יכולתו על סדרי חייו ומעשיו". הווידוי נעשה מתוך מטרה להתקדם ולהשתנות וזה סוד היופי שלו. אנשים רבים נכנעים לחסרונותיהם ומשלימים איתם. הם יודעים שהחסרונות הללו אוכלים אותם מבפנים ומדרדרים את חייהם אך אינם מסוגלים להתמודד איתם כי הם חושבים שאין סיכוי. אדם משכנע את עצמו שזה מי שהוא ואין לו שום סיכוי לשנות. הרגע שבו אדם עומד ולוקח אחריות הוא תחילת החופש. כך יוצאים משיעבוד לחסרונות אל מרחבי התשובה.

*

חינוך לאחריות

אחד הכללים הבסיסיים בחינוך לקראת היציאה לחיים הוא: תמיכה עם השארת מקום להתמודדות אישית. הענקת עצמאות מופרזת לילד, גורמת לנֶפֶתק בין המסרים שבהדרכת ההורים לבין מחויבות הילד ליישם. ומאידך, תלות מוחלטת בהורים גורמת לילד הצייתן לנהוג ולפעול על פי הדרכת ההורים כרובוט המונהג באורח מכני, מבלי שהדברים ייקלטו בקרבו ויהפכו לפעולה עצמאית שלו הנעשית מהכרה. ובהגיע העת בה הנער יחוש בכך, עלול הוא להתמרד ולהקצין לצד השני. לכן בכל עניין יש להשאיר בילד מרחב מסוים של התמודדות, בו הוא יישם בעצמו את אשר הנחו אותו מחנכיו.

לדוגמא, ילד המבקש עזרה בשיעורי הבית, או שההורים נוכחים לראות ששיעורי הבית קשים עבורו, והכנתם אורכת זמן רב עד שהוא מואס בהם, ההורה לא יכתוב לילד את התשובות, אלא יסייע לו להגיע אליהן במהירות על ידי רמז והנחיה אל התשובה הנכונה, או הכוונה היכן לעיין.

כך גם ילד שחולל אי סדר בחדרו עד שהסידור והארגון כמעט למעלה מכוחותיו, אמו לא תסדר במקומו, אלא תסייע לו לסדר יחד בכוחות משותפים.

כאשר מדובר בילד גדול החוזר על אותו משגה שוב ושוב והדיבורים אינם מועילים, לעיתים יש להביא את הילד לתובנה שהוא נושא באחריות למעשיו, וההפסד יהיה כולו שלו.

בשיטה זו ניתן לפתור בעיות חינוכיות רבות, אולם הדבר דורש שיקול דעת, ועל ההורים להיזהר היטב שלא להיסחף. (הרב זמיר כהן)

*

שמעתי פעם שחובת הרב כלפי התלמיד נלמדת מדברי המשנה באבות (פרק א' משנה א'): "והעמידו תלמידים הרבה". מדוע נקטה המשנה בלשון "והעמידו" ולא "ולמדו"? משום שעל הרב מוטלת החובה שהתלמיד יידע "לעמוד על הרגליים" שלו, ואת זה – לעשות הרבה. הפיתוי של המחנך הוא להשאיר את התלמיד קרוב אליו, בתוך מסגרות החינוך שלו, אולם חובתו היא להפוך אותו לאדם עצמאי, להפוך אותו לאחראי! "שתהא שלהבת עולה מאליה"...

*

בעניין זה ישנו פתגם סיני עתיק: "מורים פותחים בשבילך את הדלת אך עליך להיכנס בעצמך"...

*

איכר שעבר בשדה עם בניו, נעמד בסמוך לקן של עפרונים ואומר: בניי, השיבולים מוכנות, נלך מחר לאסוף את אנשי הכפר ונתחיל לקצור את השדה. הגוזלים נבהלים ומצייצים לאמא שצריך לברוח מהר, אבל היא מרגיעה אותם: גוזליי, לא להילחץ, בין לקרוא לאנשים לבין לעשות יש מרחק רב. למחרת האיכר חוזר ומסביר לבניו: אוקי, אני רואה שאנשי הכפר לא באים לעזור אז נאסוף את השכנים ונתחיל במלאכה. שוב הגוזלים מצייצים ושוב האמא מרגיעה אותם: לא כל כך מהר, אין מה להילחץ. למחרת שוב האיכר עם בניו, אם השכנים לא באים נאסוף את המשפחה ונתחיל, שוב ציוצים ושוב מילות הרגעה עד שמגיע היום בו האיכר מגיע ואומר לבניו: בניי, זה אתם ואני, מחר עם בוקר נקום ונתחיל לקצור. אז ככה זה וזה הרגע בו האמא העפרונית אומרת לגוזליה: זהו זה, תארזו תיק לנסיעה... כי כשהאדם סומך על עצמו ולא על זולתו הדברים צפויים להתבצע!

*

החשמונאים לקחו אחריות

"על הניסים" היא תפילה שנאמרת כהודאה לה' על הניסים שנעשו לנו. אנו מודים לה' על כך ש-"עמדת להם בעת צרתם, רבת את ריבם, דנת את דינם" וכו'. בסוף "על הניסים" ישנו חלק שנראה תמוה מאוד - "ואחר כך, באו בניך לדביר ביתך ופינו את היכלך וטיהרו את מקדשך, והדליקו נרות בחצרות קדשך וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול".

וצריך להבין: "ואחר כך באו בניך... וקבעו שמונת ימי חנוכה" וכו' זה כבר לא מעשה ה' אלא מעשיהם של החשמונאים שטיהרו וקידשו וקבעו ימים אלו לדורות. מדוע מודים לה' על כך? מה זה שייך לתפילת ההודאה לה'?

שמעתי הסבר נפלא: חלק מהנס והפלא הוא שהחשמונאים ניצלו את ההדמנות. החשמונאים ידעו מה לעשות עם מה שהם קיבלו מהקב"ה ולנצל את זה לעשות מעשים - לטהר את בית המקדש ולהשיב את המלכות לישראל. החשמונאים הבינו שהישועה הגדולה לה הם זכו - מטילה עליהם חובות גדולים. כלומר, החשמונאים לא פעלו רק לטהר את בית המקדש, אלא גם להפיץ את האור והקדושה לכל המקומות ולכל הדורות. הם דאגו לכך שלא רק בבית המקדש תאיר המנורה הטהורה אלא גם על פתחי הבתים, שהאור יופץ בכל בית ובית. בנוסף, הם קבעו את הימים האלו לדורות. ואנו מודים לה' על כך שהם הבינו את גודל הנס ואת החשיבות לקבוע את הדבר לדורות. אנו מודים לה' על כך שהחשמונאים ניצלו את ההדמנות לתקן תקנות ולקבוע לדורות את הימים האלו. שהרי בגלל חכמתם של החשמונאים - זכינו לחג החנוכה, זכינו לימים של הודאה לה', זכינו למצוות הדלקת נר חנוכה. החשמונאים זיהו את ההדמנות וניצלו אותה, החשמונאים לקחו אחריות ועשו מעשים.

*

לסיום, המילה "אחריות" היא מילה מדהימה:
היא מתחילה באות 'א' ומסתיימת באות 'ת', והכוונה היא שכשמישהו
לוקח אחריות, היא צריכה להיות כוללת מההתחלה ועד הסוף.
בנוסף, המילה אחריות היא מילה במשמעות מצטברת, כלומר:
א - הא' מסמל את ה"אני". את הייחודיות והמיוחדות של כל אדם,
את הנקודה הפנימית הקיימת בו, את אופיו ושליחותו שהם רק שלו,
ושונים מכל אדם אחר. קודם כל אני צריך לקחת אחריות על עצמו.
אח - לאחר שאדם לוקח אחריות על עצמו עליו לקחת אחריות על
'אחי', על המעגל הקרוב אליו. אחר - השלב הבא הוא לקחת
אחריות על האחר - והכוונה היא לכל אדם. אחריי - ברגע שלקחת
אחריות על שלשת המעגלים הראשונים אתה יכול להוביל אחריך.
אחריו - אמונה. ולבסוף - אחריות.
גם לסדר יש חשיבות: אדם אינו יכול להיות אחראי על אחר לפני
שהוא אחראי על עצמו.

שבת שלום וחנוכה שמח!

העלון מוקדש
להצלחת התורם וכל משפחתו
ברוחניות ובגשמיות

לתגובות ולקבלת העלון במייל: yd0527606276@gmail.com